

ANTAL ATTILA
Egy példázatról

Rónay György nevével családi és baráti körökben találkoztam először életemnek abban az időszakában, amikor komolyan érdeklődni kezdtem vallási-filozófiai és irodalmi kérdések iránt. Ez az életszakasz nálam az utolsó középiskolás évekre esett. Ekkor vettem kézbe a Vigiliát, amelyről apámtól, papoktól már hallottam. Nézegettem a lapban Rónay írásait is, ám, bevallom, ekkor még nem ragadott meg egyik sem. Az idősebbektől többször megkérdeztem, milyen író Rónay György. Komoly, jó – mondták. Esetleg hozzátették: nem adta el magát, tisztességes maradt. Aztán egy regénye, *A párdúc és a gödölye* kézről kézre járt köreinkben. Én is megkaptam rövid időre azzal a megjegyzéssel, hogy: lám, talán mégsem fog ez a kommunista rendszer örökké tartani. Izgalmas írásra számítottam, s olyan odamondogatásokra, amelyekkel barátainak titokban eldicsekedhettek. (Persze, naiv voltam, hisz akkoriban ilyesmi hivatalos úton nem jelenhetett meg.) A rendszert kiszolgáló, bűnbe esett bíró lelki vívódásának-bűnhődésének és megtisztulásának története kisebbfajta csalódás volt számomra, ám Rónay írásművészetének erejére mégis ráéreztem, s ettől kezdve úgy tekintettem rá, mint aki tehetségével, nevével hitelesíti mindazt, amiben hiszek.

Költeményei után, mivel közben versrajongóvá váltam, már szisztematikusan kezdtem el kutatni, versgyűjteményeit sorra kivettem a könyvtárból, új köteteit pedig – ezek, sajnos, már posztumusz kiadások voltak –, ha tettem, megvásároltam. Tetszettek elégikus hangú verses munkái, úgy láttam, Juhász Gyula, Tóth Árpád, Áprily Lajos, Jékely Zoltán lélekrokonával van dolgom. Csak később vettem észre Babits, Füst Milán s a klasszicizálódott Kassák ihlető hatását, s azokat az egyéb, sajátos jegyeket, melyek együttesen líráját oly gazdaggá és egyedivé teszik.

A törzsfőnök halála az öregkor küszöbéhez érkezett érett költő alkotása. Egy halálesetről s az azt követő eseménysorról számol be. A helyszín a trópusok szigetvilága – a kókuszhéj említése legalábbis erre enged következtetni –, ám pontosan nem meghatározott. A történeti időre nincs utalás a szövegben. Bizonytalan, bárnikori. A vers minden szakasza egy mondat, kivéve az utolsót, a negyediket, mely két kijelentést foglal magába.

RÓNAY GYÖRGY

A törzsfőnök halála

*Mikor a törzsfőnök meghal,
gyászfüst jelzi,
s egy magányos kürt, benzó vagy dob zokogása.*

*Akik a szomszéd szigetekre szakadtak,
hallják a tompa lüktetést,
holdkeltével csónakba szállnak,
de mire partot érnek,
a törzsfőnököt már eltemették.*

*Hát körülülük a hamvadó tüzet,
kortyolnak az emlék kókuszhéj poharából,
furcsa tetteiről beszélnek,
meg hogy főnök se volt már; csak ő hitte, hogy az,
de tapintatból elhallgatták előtte,
hogy régen vége az egésznek.*

*Így múlik el az éj.
Virradatkor fogják az evezőt,
visszatérnek szigeteikre,
és nem látják egymást soha többet.*

1967. november

Az előadás szűkszavú, tömör. Olyannyira, hogy nem kifejtett az események mindegyikének oka, háttere sem. Nem tudni például, hogy a szomszéd szigetekről érkezők miért késik le az utolsó közös főnök temetését. Nem várták meg őket? Vagy nem igyekeztek eléggé? A főnök furcsa tetteiről s ezek okairól se tudunk meg sokat. Ám a költeményt épp e részleteiben is olvasói aktivitást kívánó jellege teszi vonzóvá.

A vers által megidézett közösség, sorsát tekintve, a még és már határhelyzetében van. A központi sziget lakói még jelzik a főnök halálát, s a szomszéd szigetekre élők még reagálnak a jelzésre, de a temetésen már nincsenek maradéktalanul együtt. Amikor egybegyűlnek, megemlékeznek ugyan egykori vezetőjükéről, de nem érényeiről, jó tulajdonságairól beszélnek, ahogy az a torhoz hasonlatos szertartáson illendő volna, hanem hibáiról, rögeszmés viselkedéséről. Nyoma sincs már bennük a korábbi tapintatnak, magatartásuk fölényes, kritikus.

A költemény záró sora fordulatot hoz a történetbe, s arra indítja az olvasót, hogy átértékelje az addigiak alapján kialakított véleményét. A közösség végleges szétszakadását tényként közlő, közömbös hangú, ám épp ezért (is) erőteljesen, végzetes kinyilatkoztatásként hangzó zárlat sejtetni engedi a főnök emlegetett magatartásának hátterét. Azért ragaszkodott méltóságához, s azért viselkedett furcsán, mert előre látta népe szét hullását, s ebbe nem tudott belenyugodni – sugallja a befejezés. Alakja így az őt lekicsinylők fölé emelkedik.

Az idősödő Rónay sok költeményében elmélkedik az öregségről és az elmúlásról. Olykor vallomások közvet-

lenséggel, többnyire azonban mítosz-parafrázisok és maga alkotta mítoszi történetek felhasználásával. E parabolisztikus, kései verseinek sorába illeszkedik *A törzsfőnök halála*, mely 1969-ben látott napvilágot *A tenger pántlikái* című kötetben. A vers túllép az egyéni elmúlás problematikáján, s az egyéni és közösségi létezés és halál összefüggéseit is boncolja.

A példázat értelmezése során az olvasók többségében elsőként valószínűleg a magyarságra vonatkoztatás lehetősége merül fel. Ebben az esetben Rónay költeménye a nemzethalált vizionáló, a megosztottságot és szét húzást panaszló XIX. és XX. századi művek rokonnaként tartható számon. (A költemény első olvasásakor bennem például azonnal megszólalt *A szétszóródás előtt* című Ady-vers.) A nemzeti sorsproblémák közül egyébként külön is felidézi (felidézheti) *A törzsfőnök halála* a Trianon következtében előállt helyzetet, s így kapcsolatba hozható mindazon költői művekkel, melyek e történeti eseményre reagálnak.

Eszünkbe juttathatja a vers irodalmunk szétagoltságot, ellentétek szabdalta kulturális életünket is. Keletkezésének évében halt meg Kassák Lajos, Füst Milán, Áprily Lajos. Kassák és Füst halálára költemény nyel is reagált Rónay, utóbbiról megemlékező műve, *A varázsló halála* tárgyalt költeményünk ikerversének tekinthető. Még egyező mondatot is találunk a két alkotásban. Nem elképzelhetetlen, hogy valamelyik nagy öreg temetése vagy a róla szóló nekrológok sorjázása adta az indító élményt *A törzsfőnök halála* megírására. Rónay láthatta összejönni – valóságosan vagy szellemi értelemben – a különböző elkötelezettségű pályatársakat, majd tapasztalhatta külön világukba való visszailleszkedésüket a szomorú eseményt követően. A költeménynek

ez az irodalmi étellel kapcsolatos jelentéslehetősége manapság izgalmasabb, mint születésének idején.

Életkörülményeitől, tapasztalataitól függően ezeken túl az olvasó még számos jelentést tulajdoníthat a műnek. Nekem például apám halálát, családjunk ezt követő helyzetét s egy régebbi munkahelyem viszonyait is mindig emlékezetembe idézi.

Elgondolkodtató, amit a vers vezetői és vezetettek viszonyával kapcsolatban sugall. Egy nép addig őrzi meg egységét, szólhat a tanulság, míg van értékeket megtestesítő, tisztelhető vezetője. Sőt, a tekintélynek még az emléke is összetartó erő, sejteti a történetet. Mert igaz ugyan, hogy a halála előtti években a főnök tisztelete már csak formális volt, ám az, hogy közösségi tudatát vesztett népe mégiscsak összejön miatta utoljára, egykori jelentős presztízsére utal. A vezetői egyéniség szerepének e kiemelése egyébként szemben áll a marxista tanítással, mely a történelemben a tömegek szerepét hangsúlyozza.

A vers felületes tanulmányozása hamis olvasathoz is vezethet. Ilyen lehet például a következő. „Az élet természetes velejárója, hogy közösségek felbomlanak, és új közösségek alakulnak. A történetben emlegetett főnök nem értette meg az új idők szavát, elszakadt a realitástól. Népének viszonya hozzá s az általa képviseltekhez természetes, helyeselhető.” Ez az értelmezés azért téves, mert a költemény a közösség pusztulásáról szólva egyértelműen értékvesztést sejtet. Atmoszférája – melynek megteremtésében nagy szerepe van a történetmondás feszességének, kihagyásosságának – sűrű, erőteljes. Olyan a szöveg, mintha egy dráma vagy ballada rezüméje lenne. Mindez kizárja a rejtett tragikumot figyelmen kívül hagyó olvasatot.

Pihenés (1961)